

PRIMERA TRADUCCIÓ AL CATALÀ DELS POEMES DEL TROBADOR RIPOLLÈS PONÇ DE LA GUÀRDIA

Antoni Llagostera i Fernández i Ramon Alabau i Selva

Presentació

La comarca del Ripollès va tenir un paper destacat dins de la poesia trobadoresca occitana dels segles XII i XIII, un dels moviments culturals i literaris més importants de la història de la humanitat.

Guillem de Berguedà (~1138~1196), el trobador català més important i valorat, i l'obra d'Hug o Huguet de Mataplana (~1196-†1213), a la qual cal afegir la visió que en va tenir Ramon Vidal de Besalú (finals del segle XII i començaments del XIII), estan lligats a la cort trobadoresca del castell de Mataplana, a Gombrèn (el Ripollès).

Però a aquest grup de poetes i poesies, si volem tenir una visió completa del món trobadoresc català i ripollès, cal afegir-hi l'obra de Ponç de la Guàrdia (o Saguàrdia¹) (~1140~1188), el qual, contemporàniament a Guillem de Berguedà, forma part de l'etapa més florent de la poesia occitana a Catalunya, que s'escau durant el regnat d'Alfons II d'Aragó (1162-1119), anomenat el Cast i, més pròpiament, el Trobador, i del seu fill Pere I de Catalunya i II d'Aragó (1196-1213).

Si l'obra dels trobadors relacionats amb Mataplana ha merescut una certa difusió, la labor literària de Ponç de la Guàrdia ha obtingut menys atenció. Bona mostra d'aquest fet és que, fins avui, que oferim la versió catalana dels seus poemes, deguda al professor Ramon Alabau, no n'existia cap traducció sencera, ni en català ni en castellà. Tan sols hi havia una traducció parcial en català i completa en castellà, de Martí de Riquer, d'un dels seus poemes més celebrats: *Faray chanzo ans que veinha-l laig tems* (Faré una cançó abans que arribi el mal temps).²

Ponç de la Guàrdia és un autor en llengua occitana que ja apareix en els primers reculls francesos de poesia trobadoresca de començaments del segle XIX,³ això no obstant, fins que l'estudiós francohongarès István Frank⁴ no ens va oferir l'any 1949⁵ un complet estudi crític del personatge i de la seva obra, amb una traducció dels seus poemes al francès, no en vàrem tenir una visió global. Ell va fixar el seus orígens, inequívocament ripollesos segons tretze documents, i la seva obra, un conjunt de nou poemes. Ponç de la Guàrdia, per la quantitat i qualitat dels seus poemes occitans, es convertia així en el segon gran trobador en llengua occitana relacionat amb el Ripollès, després de Guillem de Berguedà, i abans d'Hug de Mataplana i de Ramon Vidal de Besalú.

Els orígens ripollesos del trobador Ponç de la Guàrdia estan clarament documentats. Era el fill segon de Ramon Bernat de la Guàrdia, senyor del castell de la Guàrdia de Ripoll, fortificació segurament situada on ara s'alça el santuari de Santa Margarida de Vinyoles, a les Llosses.

Hi ha esment que Ponç de la Guàrdia va participar en el setge de Conca de 1177 pels reis Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, on també va participar Hug de Mataplana, l'avi del trobador Huguet o Hug de Mataplana. També és esmentada la presència de Ponç de la Guàrdia en una de les campanyes d'Alfons II d'Aragó i Catalunya contra el comte Raimon V de Tolosa, segurament la de l'any 1175, on és possible que també hi fos present el trobador Guillem de Berguedà. Així mateix és documentat que Ponç de la Guàrdia, de nou amb el turbulent Guillem de Berguedà, va acompanyar el rei Alfons d'Aragó a l'entrevista que aquest mantingué amb el futur rei anglès Ricard Cor de Lleó, aleshores duc d'Aquitània i comte de Poitiers, el 15 d'abril de 1185, al castell de Najac de Roergue.

Per tal de donar una panoràmica completa de la presència del Ripollès dins de la literatura en occità dels segles XII i XIII, a l'obra d'aquest conjunt de trobadors (Guillem de Berguedà, Hug de Mataplana, Ramon Vidal de Besalú i Ponç de la Guàrdia), cal afegir el paper del monestir de Santa Maria de Ripoll, un important centre de producció cultural durant aquells segles, on s'hi guardà el conjunt de poesies de la darrera etapa de la literatura en occità a Catalunya (mitjan segle XIV), recollides en el *Cançoneret de Ripoll*,⁶ en un volum on, a més, hi ha una versió de les *Regles de Trobar* de Jofre de Foixà.

No som només dins d'un període important de la cultura occidental com fou la cultura trobadoresca. Som davant d'un tros d'història política, social i literària d'aquest país, que esdevingué una de les zones amb un més important

conreu de la poesia occitana a Catalunya. Un Ripollès no reclòs en el seu perímetre territorial, en una etapa plena de referències comunes entre personatges que marcaren tota una època.

Qui desitgi més informació sobre el Ripollès dels trobadors i sobre la figura de Ponç de la Guàrdia, pot adreçar-se a la pàgina web:

<http://usuarios.tripod.es/allagostera/trobadors/index.htm>.

Antoni Llagostera i Fernández

Notes

1. Miquel Coll i Alentorn. "Sobre el nom d'un trobador català" a *Mélanges de linguistique et de littérature romanes à la mémoire d'István Frank* (1957). Coll i Alentorn va qüestionar el nom de Pons de la Guàrdia que li havia donat István Frank, i proposà el de Pons Saguàrdia, tal com és esmentat el seu llinatge en textos catalans.
2. Martí de Riquer. *Història de la literatura catalana*. Part antiga. Volum I (1964); Martí de Riquer y José María Valverde. *Historia de la literatura universal*. Volum II (1984); i Martí de Riquer. *Los trovadores. Historia literaria y textos*. Volum I (1975).
3. Raynouard. *Choix des poésies originales des troubadours*, (1816-1821).
4. István Frank va néixer a Budapest el març de 1918. Fou professor de filologia romànica a la Universitat de Saarlandes, antic Sarre (República Federal Alemanya), des de 1949. Després d'una estada a Itàlia els anys 1935-1937, va estudiar a París a partir de 1939. Edità obres de diferents trobadors provençals (entre les quals cal esmentar les dels trobadors catalans Ponç de la Guàrdia, Cerverí de Girona i Berenguer d'Anoia). Va estudiar també la poesia religiosa catalana i els orígens de la poesia cortesana a Catalunya. Les seves obres més importants són *Répertoire métrique de la poésie des troubadours* (1953-1957), una obra imprescindible; *Trouvères et Minnesänger* (1952) i *Du rôle des troubadours dans la formation de la poésie lyrique moderne* (1950). Va morir a Menton (Provença) el juliol de 1955. El 1957 foren publicats uns *Mélanges de linguistique et de littérature romanes à la mémoire d'István Frank*, en els que varen col·laborar Martí de Riquer i Miquel Coll i Alentorn.
5. István Frank: "Pons de la Guàrdia, troubadour catalan du XIIIe. Siècle" en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Volum XXII (12949).
6. Lola Badia. *Poesia catalana del s. XIV. Edició i estudi del Cançoneret de Ripoll* (1983).

Nota del traductor

Tota traducció poètica és un acte fallit. Sempre et queda una recança per aquell matís que se t'ha resistit, aquella sonoritat que no ha trobat correspondència, aquell alè imperceptible que fa que un poema qualli i que no has pogut fer bategar en la teva versió. I tens la impressió que l'altra llengua et pica l'ullet sorneguerament rera les rengleres de mots, equívocament dòcils.

El problema s'agreuja quan has de traduir un text distant en el temps, pòsit d'una sensibilitat ja esvaïda. Traduir un text trobadoresc és un repte forassenyat i sempre inconclús. Com traslladar a la teva llengua unes formes tan ben travades, les rimes impossibles i implacables, la subtil i agosarada pirotecnia verbal? A més, tot aquell univers poètic, sota l'aparença de poemes amorosos, amaga una veritable ascesi, un autèntic camí de perfecció, proposta complexa que el lector modern no iniciat difícilment copsarà.

Tanmateix, tot poema és un joc de formes adormides que cada lector ha de desvetllar personalment.

Voldria també en aquesta breu nota agrair al bon amic Jordi Mascarella el seu ajut, que fa que la meva versió pugui ser més precisa i pertinent.

Ramon Alabau i Selva
Setembre del 2001

PONÇ DE LA GUÀRDIA

I

Faré jo una cançó abans del mal temps.
Tots plegats marxem al Tolosanès
i encomano a Déu el que aquí roman:
me'n vaig plorant, car les dames estimo.
Salvi Déu el país, de Tremp a Salses,
i encara més allà on s'està ma Dama.

Per això m'estimo aquesta contrada,
és la meva joia i tot el que tinc.
Només m'estimo la que he estimat sempre,
i no en serviré d'altra mentre visqui.
Sé i crec que em trobarà la mort amant-la
car a ella li satisfà d'acollir-me.

Quan em fa greuges o es mostra orgullosa
me n'adono, però no ho vull reconèixer.
Ans reconec tot el bé que ella em fa
i àdhuc els danys sé agrair mal que em dolgui.
Quan més mal em fa, si els seus ulls em miren
tinc tanta joia que oblidó els meus mals.

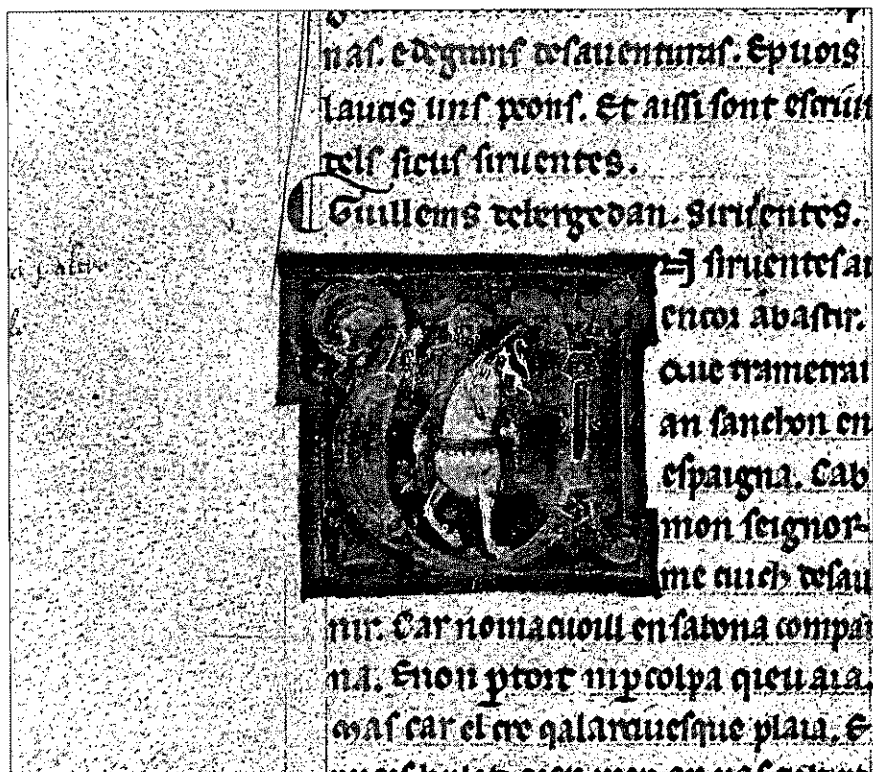
El desig que em ve no em dóna cap joia,
perdo el poder sobre mi si m'angoixa.
Només quan estic sol, pensant en ella
amb el cor que la veu, el recupero.
Aquest dolç pensament em reconforta;
pensar en ella m'alleugereix els dies.

Senyora, teniu bona anomenada;
sens mentir, no en conec de més gentil.
Això em permet suportar de bon grat

el dany que m'infligi. Pensant en vos,
jo estic trist i vos us trobeu en pau.
M'és evident que em feu un petit greuge.

No em planyo que un maldient em desitgi
pitjor sort que la mort; a mi em conhorta,
no hi trobo cap dany, però ell és un bergant.
Que no se'n cansi mai, que em decebria.
Malgrat sa voluntat, plaers i gaudi
he rebut d'ella, a qui he besat les mans.

Guillem de Berguedà, segons una miniatura del segle XIII.

II

Tinc més ganes que de costum
de fer-vos sentir tot cantant
com em té Amor en vassallatge
i com de mi fa el que li plau.
És el seu desig que jo canti
ara amb aquest mal temps i gran fredor,
tant bé com ho faig a la primavera.

Com més va, més vull i desitjo,
amb cor fidel i ferm desig,
la bella que em guanyà amb un bes.
L'estimo tant que res no puc
i no comprenc el que m'ocorre.
I quan li plau de fer-me béns i honors
l'estimo més, però no sé si és d'amor.

Quan em mira plena d'orgull
el meu sentiment no declina;
la veritat – i no és cap dany –
Dama meva, no puc ni sé
deixar d'amar, per res al món:
no cobejo el lloc de l'Emperador
si per això he d'allunyar el cor de vos.

De mirar els ulls no es cansarien
a ella i a la seva aparença,
ni que un jorn durés com un any.
Em plau tot el que diu i fa,
i no recordo cap turment,
car els seus bells ulls i el seu fresc color
el cor inflamen de gaudi i dolcesa.

El turment que més mal em fa
és no veure-la ben a prop;
la tinc però sempre al pensament,

la veig sempre amb els ulls del cor.
El desig resta viu en mi,
i m'hagués mort ja fa temps de dolor
sense el seu tendre bes que m'és socors.

Els murmuradors i els que escruten
el goig dels altres són pastats,
i quan s'afegeixen al joc
fins i tot els nobles, enutja.
Com més enlaire menys hi escau,
car ha de tenir por de si mateix
aquell que escampa arreu maledicències.

III

En tot temps i tot quefer
- mal estigui enamorat -
creuré als meus ulls, no ho dubteu,
i a cap altre testimoni.
Moltes vegades jo creia
que l'amor desmentiria
el que els ulls havien vist:
mireu si puc refiar-me'n.

Pago cara l'alegria,
ai, si l'amor me n'atorga.
El mal que havia passat
ara s'inflama de nou
i més angoixat em trobo
que de costum i me'n queixo.
Sofreixo tota la pena,
i ella no en treu cap honor.

No cal que aprengui a mentir,
puix que ella ja en sap ben prou;
a tots ens té ben enganyats
car sembla un àngel del cel,
tan senzilla és d'aparença.
Però és que ella té tant d'orgull
que no en conec de pitjors
pel qui té l'aire felló.

Quan el cor gosa afrontar-la
i mirar sa gran bellesa,
em quedo ben subjugat,
sense forces per defensar-me.
M'ha occit. Tan cortesa ella és
i bella que em té captiu
per tot el bé i les lloances
que arreu d'ella sento dir.

Si arreu pogués consolar-me
ja me n'hauria apartat,
però sense amor puc morir
i no em rendiré a cap altra.
Dama, jo no us deixaré:
romandré, com sempre he fet,
entre rialles i plors
esperant el vostre ajut.

Vull que aquesta cançó arribi,
fent drecera, a On-tot-mi-platz,
en qui veig tanta bellesa
que és senyal de cortesia.
Gentilment parla i acull,
Déu la tingui entre nosaltres;
el seu mèrit tan preuat
destaco sobre els millors.

I si el mèrit periclita,
les dames no heu de culpar,
no he vist millors catalanes
ni tampoc de més gentils.
Ans el mèrit de ma dama
cap no el supera, i eleva
sobre totes son bon nom.

IV

Tinc ganes de fer una cançó
per plaure aquella que en vol l'homenatge;
m'agrada veure que el meu cant
és acollit i escoltat a Provença,
car jo sé que sol complaure a les dames.
Això m'omple el cor d'alegria
i cantaré en el futur tot joiós.

Per honor he sofert neguits,

....

cap cosa no pot causar danys,
a fe meva, si se'n treu gran honor;
tan amunt he buscat correspondència
que m'honra que a mi sol em deixi
demanar son amor, passi el que em passi.

L'estimo doncs de bona fe,
sens defallir, i que Déu em beneeixi.
El meu amor durarà sempre
car us plau, bella amiga, que us estimi.
Amiga us dic. Déu vulgui que així sia.
Dama, vos sou la meva amiga;
ho crec, de vos prové el goig que tinc.

Quan me l'esmenten tinc tant goig
que és amic meu tot aquell que me'n parla,
i dins el cor l'estimo tant
que no goso dir-li majors elogis,
ans faig veure que ric per altres jocs.
I si de parlar jo em retinc,
tinc el cor allà on en sento parlar.

Em complau sentir parlar d'ella,
que a mi em fa tant honor, i desitjar-la,
i pensar en tot el seu valor;

i quan la veig, només sabria dir
que miro sa noblesa i sòc més noble.
I si desvio d'ella els ulls
és per temor excessiu o timidesa.

Els murmuradors m'han causat
sempre enuig i mal, Déu els maleeixi!
Ni ha de dolents però un de pitjor:
aquest vol francament treure'm la vida.
No perdo el coratge, si ho penso bé,
car l'amor fidel mai fracassa
pels murmuris. No poden fer-hi res.

V

És prou just que jo faci un vers
car em vénen ganes de fer-ne;
cal sempre assajar de fer el bé
i a mi ara em convé cantar
molt més del que a fer jo acostumo;
puix que l'amor en què jo avanço
es perfecciona dia a dia.

Visc amant i amant moriré:
amb bon cor i amb bona fe estimo
la millor dona que conec
de totes les que Déu ha fet;
Tant la desitjo i tant la vull,
que us puc afirmar, sens mentida,
que vora seu el temps m'és curt.

Ai Déu meu, i quan la veuré?
Vora seu hom no pot tenir
tristesa, ira o afliccions.
Qui es troba trist no se m'assembla,
car quan la veig no em dolc de res.
Ans no goso dir el meu desig;
aquest gran dia encara anhele.

Que Déu m'atorgui aquesta joia,
no n'he demanat mai cap d'altra;
només em val la que em ve d'ella;
de cap d'altra jo no en tindrè,
no acollirà altra joia el cor.
Si aquesta joia em fa gaudir,
cap jorn no pot ser-me malèvol.

Ai Déu meu, em costa de creure
que d'amar hom pugui desistir.
Àdhuc a qui pitjor li va

- n'obtindrà almenys el profit
de ser més afable i cortès -
s'hi esforçarà, tan bé com pugui,
per tenir l'estima de tots.

Em plau que ma dama em permeti
la gosadia d'implorar-la;
això fa que pugui enriquir-me,
i jo mai no l'enganyaré.
I si me'n separo i la deixo,
que Déu no em deixi, mentre visqui,
gaudir de l'amor ni un sol dia.

Com els murmuradors m'esglaien!
I m'entristeix que n'hi hagi un
que si se n'ha fet és per mi.
I no crec que això el satisfaci.
Que em treguin els ulls si existeix
qui hagi tret profit d'intrigar
amb rumors ni que fos un dia.

Ningú no temí, ni la Dama
dels meus pensaments i desigs,
que la grolleria conegui
de fer-me maldient un dia.

VI

Molt adolorit
i ple d'inquietud,
ben bé prou que sé
que al llarg d'aquest any
no em plaïen jocs ni cants.
Ans On-tot-mi-platz
espera el meu cant, gentil
seria obeir ses ordres.

Car si no és així
no tinc complaença,
i em trobo pitjor
que tot l'any passat.
I si aquest fet em millora,
jo preferiria
morir amb el cor ple de gaudi
que malviure amb enyorança.

Ben tranquil i en pau
viu, i sens neguit,
qui té el goig d'amar,
però mai fins el punt
de poder morir estimant.
I amb el dolç parany
de ses rialles i jocs
he perdut el seny per sempre.

Car la gran bellesa,
encant, alegria,
mèrit i valor
de la meva dama
que jo serveixo, em captiven
i em són fermes lligams
que em fan témer grans turments
si ella no em dona clemència.

El bes que em donà
la dama m'honora,
record que m'alegra
però no m'allibera.
Son bell semblant mentider
aconcenta el cor.
Tant en sap ella de fer-ho
que me la crec quan menteix.

Estic enfadat
i força entristit
per una ferida.
Hem pres un gran dany:
la meritosa comtessa
Dona de Burlatz,
em sembla a mi que perdrem
si el bon Déu no ens la retorna.

Trobem gran conhort
en On-tot-mi-platz.
Aquell que la veu sovint
no pot estar adolorit.

VII

Se'm demana que no pari
de cantar ni de gaudir,
i tots aquells a qui agrada
el cant i la joia es queixen
quan jo trigo massa temps a compondre'n;
i, passi el que passi, sempre
cal complaure els bons amics.

Tot acte cortès, cançó,
alegria, joc o joia,
prou que ho sé, ve de l'amor.
Sabeu que l'amor treu mèrit
d'ajudar més que res, en tot quefer.
És per això que volem
fer sempre el que és adequat.

Dama, que excel·liu en mèrits
amb el cor ple de bondat
i més bella que cap d'altra,
em moro i poc us afecta.
N'estic ben segur, amb un cor tan fidel,
ningú no us estimarà:
no podeu pas contradir-ho.

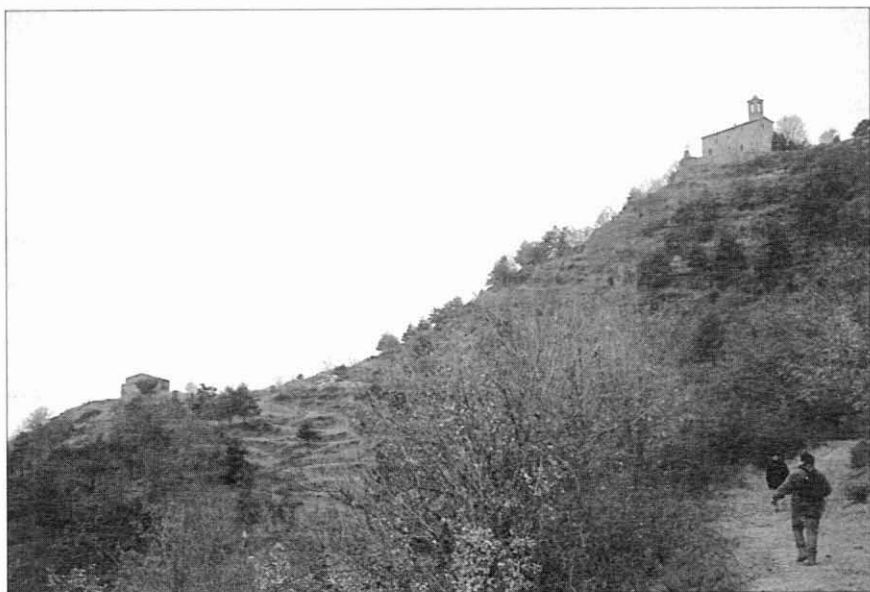
No hi ha jorn que no m'inflami
de desig per qui llangueixo;
la vull veure i quan la veig
sento una joia completa,
i no hi ha res al món que em plagui tant.
Car la tristor no coneix
aquell que l'ha pogut veure.

El desig que en mi desvetlla
em recorda la follia,
car jo estic enamorat

i no puc pensar en res més.
M'heu conquerit i us demano clemència,
Dama d'esguard resplendent:
no tinc cap altra defensa.

A qui aprengui la cançó
- ja sigui d'aquí o de fora -
li suplico que la canti
al bell cos, d'estirp reial,
de l'alegre i cortesa On-tot-mi-platz.
El bon mèrit s'hi emmiralla
i tothom ho reconeix.

El castell de la Guàrdia de Ripoll, fortificació segurament situada on ara s'alça el santuari de Santa Margarida de Vinyoles, a les Llosses (el Ripollès).

VIII

No pensava que cantés aquest any,
i em dol, a causa del dany que he sofert,
i sento haver rebut el manament
d'On-tot-mi-platz, ma dama la marquesa.
És a ella a qui jo he promès la cançó
i ha de ser airosa, festiva i ben feta,
car si ma cançó li plau l'aprendran
i cantaran en indrets honorables.

No aconseguixo donar-li la forma
malgrat tots els esforços esmerçats,
la pena que crema dins el meu cor
no em deixa dir sa bonica semblança.
I si ella en breu temps no vol reparar
el meu dany, el meu cor ha conquerit
i no tinc cap afany de requerir
cap altra dona en el curs de ma vida.

I he dit cap, car no n'he estimat cap d'altra.
I plagui a Déu que no conegui mai
el deshonor de girar-me envers altres,
i no m'allunyi de la meva dama.
L'estimaré sempre amb amor lleial
i sincer, i tot sol no aconseguiré,
car estic sota la seva clemència,
trobar mai, us ho juro, l'alegria.

Obtindré el goig aviat, si li plau,
car no crec que li plagui que decaigui.
En això no tinc cap inquietud,
car no fa bé, es diu, qui està consirós.
Ai, per vos sospiro, ploro i em planyo
sovint, dolça, airosa, alegre i cortesa.
Vos no sentiu el dolor que jo sento,
no tinc amics que us en puguin parlar.

Però jo parlo sovint de vós, Senyora,
quan em trobo amb qui goso obrir mon cor
explicant els vostres actes lloables
i la bellesa que tothom admira.

...

tot això fins que el company m'abandoni.
M'és saborós parlar-li així de vós,
cap altre conhort no tinc del meu dany.

Quin dany és no poder veure la dama
que ha retingut mon cor com a penyora.
Jo romanc aquí i li envio cançons,
car ella les vol, com mana l'usatge.
On-tot-mi-platz, bella d'alta nissaga,
no em plauria el cant si no fos per ella,
car qui la veu amb els seus bons modals
no por retenir el goig ni l'alegria.

Senyor Tot-mi-platz, us tinc molt d'afecte
i us estimo molt, sense cap reserva.
Solament ma Dama té preferència
i és prou just que ella en tingui l'avantatge.

IX

Tot i que el cor no es troba ple de joia,
he de cantar i tenir bona aparença;
per això em plau amagar ma dissort
car no vull donar gaudi als enemics.
Tot i que confessi el que tinc al cor
en deixaré, per temor, molt per dir.

Jo no sé cap on podria girar-me
car els amics em torturen a mort.
Aquell que ara em fa plorar i sospirar,
jo el creia, a fe meva, un amic lleial
cercant sempre el meu be i el meu profit.
En molt d'allò que fa, així falla l'home.

Parlaré poc car no vull que hom m'entengui
i d'eix tort no vull tenir cap esmena:
si he pres mal jo, no vull pas que empitjori.
Estaria guarit si no hagués vist
ni hagués conegut la traïció,
ai, d'aquell de qui no puc refiar-me.

Però jo crec que té prou enteniment
- més per ell mateix que per altres pors -
i deixarà de fer-me perjudicis,
i serà un amic lleial i fidel.
Podria jo viure enllà dels mil anys,
no li ho diré mai si no em vol sentir.

Sovint se'm mostra l'amor inclement:
se'm força a baixar, quan creia enfilar-me.
Maleït sia el jorn que m'abrandà.
Si pogués estimar com el veí,
no em caldria endurir penes i danys
que l'amor em fa sofrir nit i dia.

En això fa l'amor gran roïnesa:
sol fer menys bé a qui més se'n refia.
Em queixo de l'amor i de l'amiga
a qui estic, des de ja fa temps, sotmès:
sens altra recompensa que la pena,
l'he servida sempre sens defallir.

Plagui a Déu que jo vegi abans no em mori
quin hauria estat mon goig: cessarien
mos danys d'amor, dama de bon llinatge!

